

Krhoun, Mečislav

[Грицай, М.С. Українська література XVI-XVIII ст. і фольклор]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. [1970]-1971, vol. 19-20, iss. D17-18, pp. 260-261

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108291>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

kladu) či *Tragedia żebracza* (*Tragedie neb hra žebračů*), otištěná v Čechách třikrát. Právě na základě zachovaného českého překladu rekonstruoval Josef Magnuszewski polské znění a vydal je ve Varšavě roku 1957 s názvem *Tragedia żebracza nowoczy-niona*.

Na unikátní výtisk *Frantových práv*, zachovaný v petrohradské knihovně, upozornil Alexandr Brückner Čeňka Zibrta, který pořídil v roce 1904 jeho kritické vydání. Tato Zibrtova edice spolu s textem a komentářem uveřejněným Jaroslavem Kolářem (*Frantové a grobiáni. Z mravokárných satir 16. věku v Čechách, Praha 1959*) se stala východiskem pro Josefa Magnuszewského, který se svým archaizovaným překladem snažil přiblížit předpokládanému staropolskému znění, oblíbené četbě dávných předků, jak to dotvrzují reminiscence v jiných literárních projevech (např. u Mikuláše Reje a Ignáce Krasického) i samo jméno autorovo, přejeté do polštiny ve formě franta, později jako frant a označující šibala, chytráka, filutu, lišáka, prohnaného společníka pijáckých zábav. Dále je zachováno v četných slovních obrazech a příslovích. V doslovu k vydání svého zřadilého převodu *Frantových práv* navázal Magnuszewski na vlastní obsáhlou stat věnovanou tomuto dílu: *Frantowe prawa w literaturze czeskiej i polskiej. Z polskich studiów slawistycznych. In: Prace historycznoliterackie na IV międzynarodowy kongres slawistów w Moskwie, Warszawa 1958*.

Jarmil Pelikán

M. С. Грцай Українська література XVI—XVIII ст. і фольклор. Видавництво Київського університету, 1969

Folklor se uplatnil v kulturním životě východních Slovanů mnohem výrazněji než u jiných národů. Bohatá ústní slovesnost byla dokonalem odrazem životních forem a proto měla mocný vliv na vývoj umělé literatury. Místo lidové ústní slovesnosti v literaturách 19. století u různých národů je dnes v podstatě vyjasněno. Folklor jako výraz antifeudálních a demokratizačních snah podstatně přispěl k formování některých národních literatur v 19. století. Především to platí o literatuře ukrajinské a běloruské. Méně jasný je však podíl ústní slovesnosti v starších fázích vývoje těchto literatur. Literatury starších období slouží ve většině svých druhů, žánrů a forem církevní ideologii a do jisté míry i feudálnímu řádu. Vyzkoumat vztah folklóru k literaturám starších období je důležitý úkol dnešní literární vědy.

O řešení tohoto úkolu pokusil se ukrajinský badatel Mychajlo Semenovič Hrycaj ve své nepřilíh obsáhlé knize spíše přehledně nežli do hloubky. Materiál svědčící o podílu folklóru na formování ukrajinského písemnictví 16.–18. století rozřídil do tří základních kapitol podle literárních druhů. Podává v nich vztah folklóru k próze, k dramatu a k literatuře veršované. Lidovost chápe autor velmi široce: od ideového zaměření až po obraty z lidové řeči. Při tak širokém chápání je možné mluvit o lidovosti vlastně v každém literárním díle, napsaném v živé řeči. Proto mohl autor se zdánlivým úspěchem podrobit rozboru polemická díla teologů na hony vzdálených od ústní slovesnosti. Výsledky jeho analýzy nejsou však ve všech případech přesvědčivé. Hrycaj např. nalézá lidové elementy i u teologa takového typu, jako je Ivan Vyšenskyj. Tento vášnivý odpůrce katolicismu a uniatství a vřelý obhájce pravoslavi stál sice svým ideovým zaměřením na stanovisku širokých lidových mas, pokud šlo o otázky víry, ale je známo (a Hrycaj sám o tom píše na str. 19 své knihy), že postoj Vyšenského k folklóru, zejména k ústní lidové slovesnosti byl krajně odmítavý. Tvrdí-li tedy Hrycaj, že Vyšenskyj využívá ve svých traktátech prostředky lidové slovesnosti, pak toto tvrzení není oprávněné. Hrycaj ve své analýze zapomíná na zdroj bližší teologovi Vyšenskému, než je lidová slovesnost, totiž na bibli. V ní se najdou ty tvárné prostředky, které Hrycaj u Vyšenského připisuje na vrub lidové slovesnosti.

Mnohem přesvědčivější je ta část I. kapitoly, v níž autor dokazuje vliv lidové slovesnosti na letopisy. Jde tu nejen o jazykové prostředky, ale též o faktický materiál, čerpaný z lidových pověstí, kozáckých dum, historických písní, který autoři letopisů upravovali a včleňovali do svého vyprávění. Při určování lidových prvků bylo by na prospěch přesnějšímu výsledku, kdyby byl autor stanovil také poměr ukrajinských letopisů ke starým ruským památkám vojenského a letopisného charakteru z období Kyjevské Rusi. Citáty, které sám uvádí (na str. 37, 38), na tuto souvislost ukazují. Stanovit bezpečně podíl ústní lidové slovesnosti na formování ukrajinských letopisů je možné jen určením všech zdrojů každého díla.

II. kapitola je věnována vztahu ústní slovesnosti k dramatu, zvláště žakovskému, a k jeho různým odrůdám. Autor správně ukázal, že v 17. a 18. století scholastická poetika tlumila svobodný vývoj dramatu, ale lidové prvky pronikají do deklamací, dialogů a her zaměřených hlavně k požadavkům církve a feudální společnosti. Kromě jazykově stylistické aktualizace z lidových zdrojů objevuje se také výběr témat blízkých lidovému vkusu a obsah her s tradičními náměty se aktualizuje. Autor dospívá k závěru, že na zlidovění dramatické formy v intermediech má lví podíl ústní slovesnost, která k němu přispěla nejen jazykově a stylisticky, nýbrž i kompozičně a svou tematikou. Satira a humor, typické vlastnosti povahy ukrajinského lidu i jeho slovesné tvorby, jsou v intermediech podstatným tvárným elementem. Není náhoda, že se právě intermedia různých vánočních a velikonočních her stala předchůdci dramatických tvarů ukrajinské literatury v 19. století.

Něterá tvrzení ani v II. kapitole nejsou dost přesvědčivá. Nemůžeme bez výhrad přijmout tvrzení o vlivu lidové slovesnosti na drama Teofana Prokopoviče Vladimír. Hrycaj tento vliv vidí v ironii, sarkasmu a satirickém přístupu k duchovenstvu. Ale každá satira nemusí mít svůj původ v lidové slovesnosti, nýbrž prostě v životních faktech. Jsou-li analogie mezi Prokopovičovým dramatem a lidovou slovesností, měly by být chápány jenom jako analogie. Pochybnosti vzbuzuje také Hrycajovo tvrzení o lidových pramenech dramatu H. Konyského. Téma zápasu Smrti s bohatčem mohl sčítlý Konyskyj převzít ze známého středověkého Sporu života se smrtí, dobře známého v ruské oblasti, a právě tak muka hříšníků v pekle jsou spíše původu knižního než lidového.

Ve III. kapitole zabývá se Hrycaj vztahy lidové poezie a umělého veršování v 16.–18. století. Tyto vztahy jsou bohaté a vliv lidové poezie na umělou je jasně prokazatelný. Skladatelé umělých veršů se učí z lidové poezie hutnosti obsahu, stručnosti a přiléhavosti vyjádření. Nejlépe to dosvědčují básně o válkách kozáků s Poláky v době Chmelnického (např. báseň o bitvě u Žovtych Vod, verše o zajetí polských pánů ap.). Hrycaj dokazuje přesvědčivě folklórní kořeny satir některých anonymů a některých básní H. Skovorody.

Tři kapitoly Hrycajovy knihy zakončuje závěr, ve kterém se autor snaží důrazem na podíl lidové slovesnosti při formování ukrajinské literatury 16.–18. století vyvrátit názory starších badatelů o vlivech západní, zejména polské literatury na ukrajinskou literaturu ve zmíněném období. Je to závěr odvážný, uvážíme-li, že jde o prostředí, v němž docházelo ke střetávání idejí a forem západních i východních ve všech životních oblastech. Právě tato složitost situace vylučuje jednostranný závěr, že ve vývojovém procesu ukrajinské literatury 16.–18. století je folklór prvkem rozhodujícím.

Hrycaj zná problémy staré ukrajinské literatury a má odvalu formulovat obecné teze. Jeho kniha, ač vzbuzuje některými vývody a tvrzeními námitky, je podnětná, a dokonce záslužná, protože staroukrajinská tematika je v současné ukrajinské literární vědě velmi vzácná.

Mečislav Krhoun

Petr R á k o s, *Rhythm and Metre in Hungarian Verse* (Acta Universitatis Carolinae, Philologica Monographia XI, Praha 1966, 102 strany)

Otázka rytmu a metra v maďarské verši náleží k nejobtížnějším a snad proto i k nejčastěji zkoumaným otázkám maďarské versologie. Osu jejich zkoumání tvoří dávný spor maďarských versologů o to, zdali metra maďarského rytmu, pravidelnost veršované mluvy vyvozovat z hudby, jak tvrdil již na sklonku minulého století László Négyesy, či přímo z přízvukových poměrů mluvené řeči, jak hlásal László Arany a po něm Ignác Gábor. Hlavním dědicem zásad Négyesyho se stal přední představitel maďarské literární vědy 20. století János Horváth, jehož autoritativní tvrzení v základních versologických monografiích A magyar vers (Budapest 1948) a Rendszerez magyar verstan (Budapest 1951) byla po určité dobu přijímána v maďarské vědě téměř jako zákon, třebaže základní ideje Gáborovy o nutnosti souladu mezi jazykovými a rytmickými činiteli žily dále a dovolával se jich i nejfundovanější odpůrce Horváthův na poli studia maďarského verše folklorista a hudební teoretik Lajos Vargyas, autor knihy A magyar vers ritmusa (Budapest 1952), který své zásady znovu, moderněji a pregnantněji vložil v knize Magyar vers – magyar nyelv (Bu-